

Сасіна Людмила Олександрівна

Харківський національний економічний
університет ім. С.Кузнеця, Харків, Україна

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Визначена сутність і ступінь гостроти існуючої проблеми соціальної нерівності і несправедливості в Україні, наведені і прокоментовані результати опитування студентської молоді щодо ситуації, що склалася, і бачення ними можливих шляхів досягнення соціальної справедливості в суспільстві, показана необхідність забезпечення соціальності економічної системи в цілому.

Ключові слова: соціальна нерівність, соціальна справедливість, суспільство, студенти, опитування.

Сасина Людмила Александровна

Харьковский национальный экономический
университет им. С.Кузнеця, Харьков, Украина

ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В УКРАИНЕ

Аннотация. Определена сущность и степень остроты существующей проблемы социального неравенства и несправедливости в Украине, приведены и прокомментированы результаты опроса студенческой молодежи относительно сложившейся ситуации и видения ими возможных путей достижения социальной справедливости в обществе, показана необходимость обеспечения социальности экономической системы в целом.

Ключевые слова: социальное неравенство, социальная справедливость, общество, студенты, опрос.

Lyudmila Sasina

Simon Kuznets Kharkov National University of Economics
Kharkov, Ukraine

THE PROBLEM OF SOCIAL JUSTICE IN UKRAINE

Annotation. The essence of the existing problem of social inequality and injustice in Ukraine is determined. The results of students survey about current situation and their vision of

possible ways to achieve social justice in the society are presented. The necessity to ensure the social character of the economic system as a whole is shown.

Keywords: social inequality, social justice, society, students, survey.

Будь-яке суспільство можна уявити як соціальну систему, структуровану по багатьом ознакам: соціальним, професійним, національним, демографічним і т. і. Структурованість, як правило, породжує соціальну нерівність.

Практика суспільного життя свідчить: люди чітко уявляють своє місце в соціальній ієрархії, гостро відчують соціальну нерівність, болюче реагують на неї, що може проявлятися в протистоянні і конфліктах.

З давніх пір філософи намагались розкрити природу людських стосунків, відповісти на питання, чому існує нерівність, чи є вона справедливою? Сучасні вчені (Л.М. Герасіна, А.М. Гриненко, Ю.І. Золотарьова, Н.В. Зибуновська, О.А. Ільїна, Є.А. Ірсетська, О.В. Китайцева В.І. Місютіна, А.Н. Пилипенко, Т.Г. Прохоренко, В.М. Розин та інші) продовжують ставити і обговорювати ті ж питання, що і їх попередники, але на практиці ситуація не змінюється.

Метою даного дослідження є актуалізація проблеми нерівності і пошук шляхів забезпечення соціальної справедливості в Україні.

Питання існування соціальної несправедливості, соціальної нерівності завжди хвилювали суспільства, адже вони в значній мірі стосуються всіх країн. Диференціація доходів за останні десятиріччя стала масовим явищем.

Особливо гостро ця проблема виражена в Україні [1]. Більше половини наших громадян мають дохід нижче прожиткового мінімуму, живуть за межею бідності, в той же час існує група людей, які мають величезні статки, володіють дорогим майном в Україні і за її межами.

Такі відмінності між людьми вважаються соціальними, бо їх породжують соціальні причини: розподіл праці, спосіб життя, соціальні ролі і статуси.

Поняття справедливості в історичному контексті змінювалось одночасно зі зміною уявлень про невід'ємні права людини. В загальному сенсі справедливість тлумачиться як вимога відповідності соціального положення,

винагороди, суспільного визнання тій практичній ролі людини або соціальної групи, які вони відіграють, корисності їх праці, реальним заслугам.

Ця відповідність завжди встановлювалась суб'єктивно в залежності від рівня розвитку колективної свідомості суспільства в даний історичний час і реалізовувалась через соціальну політику. Безумовно, питання взаємозв'язку економічного зростання і забезпечення соціальної справедливості зараз є одним з найгостріших в суспільному житті. В залежності від стану колективної свідомості формується уявлення щодо політики досягнення соціальної справедливості. При цьому загальновизнаним є той факт, що надмірна нерівність доходів, багатства чи можливостей – недопустимі, що про підвищення доходів найбідніших верств населення слід піклуватися. Тому влада в розвинених країнах, як правило, надає цьому питанню особливого значення. Розуміння того, що заходи, спрямовані на досягнення соціальної справедливості, впливають на згладжування політичних конфліктів, інвестування в людський капітал (наприклад, в освіту) в перспективі буде стимулювати економічне зростання, повинно спонукати владу виділяти кошти на ці цілі.

Власне бачення сутності питань рівності-нерівності і соціальної справедливості-несправедливості виклали в своїх працях Платон і Аристотель. Започатковану ними дискусію продовжили вчені А. Сміт, Д. Рікардо та інші. Їх ідеї одержали подальший розвиток в працях класиків соціології. Так, фундаментальні дослідження нерівності і її наслідків були виконані М.Вебером, К. Марксом, Р. Дарендорфом.

М. Вебер вважав об'єктивно існуючим закон владарювання. Однак, на відміну від К. Маркса, він не бачив передумов для революційного виступу мас, бо сумнівався в можливості робітників об'єднатись в класовій боротьбі проти системи, яка їх експлуатує.

Р. Дарендорф нерівність вважав невід'ємною рисою будь-якого суспільства, навіть процвітаючого. Звичайно, протиріччя між групами або окремими людьми в такому разі проявляються в поведінці і мисленні більш

тонко і складно. Так, більша чи менша кількість матеріальних і нематеріальних благ у представників різних класів визначає їх наявні шанси, стиль і якість життя, ділову і політичну активність, ставлення до ключових проблем сьогодення. Переваги одних груп людей над іншими дають можливість здійснити асиметричні нерівні обміни соціальними цінностями. З часом вони закріплюються в поведінці індивідів відповідно до їх рангів і складають нормативну основу нерівності.

Дослідження проблеми нерівності, соціальної справедливості і несправедливості тісно пов'язані з дослідженнями соціальності економічної системи. В більшості з теорій, як правило, в першу чергу розглядається логіка розвитку суспільства, економічної системи, а питання соціальності сприймаються як супутні, такі, що ілюструють економічні процеси. І лише з розвитком капіталізму, проявом його протиріч, що виразились в системних кризах, революційних ситуаціях, питання соціальності в теоріях набули самостійного значення. Вченим необхідно було шукати корні внутрішніх протиріч капіталізму, і вони були знайдені в соціальних проблемах суспільства. Так з'явилися сучасні теорії не просто економічного, а соціально-економічного спрямування (теорії соціалізації економіки, соціально-економічної генетики, теорії добробуту та інші). В них людина, особистість, громадянське суспільство стали об'єктами наукового дослідження. Проте теоретичні висновки ще довго не втілювались би в життя, якби в ході історичних трансформацій не виникло нове світове співтовариство країн, ознакою суспільної системи яких була соціальність (СРСР, Китай, Монголія та інші). Сам факт існування цих країн спричинив необхідність врахування західними спеціалістами фактору справедливості при аналізі сутності існуючих протиріч капіталістичної системи і пошуку шляхів їх вирішення.

Формування соціалізму з ряду складних причин і умов було незавершеним, але залишило в історії свій слід в вигляді соціальності, необхідності врахування соціального критерію при оцінці ефективності функціонування будь-якого суспільства. Це виявилось корисним і своєчасним,

тому що дозволило західним країнам уникнути сумної перспективи підтвердити на практиці теоретичні прогнози К. Маркса про настання останньої стадії капіталізму – імперіалізму і його неминуче загнивання.

Дозоване вирішення проблем соціальності (дозвіл на діяльність профспілок, право на демонстрації і протести, виборча політична система) забезпечили певний рівень стабільності суспільств в розвинених країнах і благополуччя економічної сфери. Про це свідчать показники динаміки і розмірів оплати праці всіх категорій населення, система пенсійного і страхового забезпечення. Особливо контролюється в розвинених країнах ступінь соціально-економічного розшарування по п'яти групах населення.

Світовий досвід переконує, що соціальне розшарування – це найбільш дієвий фактор, який викликає серйозні внутрішні і зовнішні протиріччя та лежить в основі внутрішньодержавних та міждержавних конфліктів, війн і т. і. При цьому теоретичне визнання соціальності, на рівні лозунгів, не вирішує проблем реального життя.

Соціальність повинна бути конкретною і виражатись в оптимізації соціальної структури, перш за все, за формами власності, рівнем доходів, можливістю одержати освіту, користуватись послугами медицини і т. і.

При всій очевидній доцільності на практиці вирішення проблем соціалізації економіки в Україні завжди здійснювалось за залишковим принципом. Тобто процеси гуманізації праці, стримування диференціації доходів традиційно відставали і відстають від вирішення питань забезпечення прибутковості підприємництва, бізнесу, зростання показників макроекономіки.

Це означає, що у нас відсутні ознаки одного з основних загальнолюдських ідеалів – соціальної справедливості, яка визначається справедливим розподілом діяльності, соціальних благ, рівня і якості життя, культурних цінностей. В свою чергу, зазначене не дозволяє говорити про побудову в Україні громадянського суспільства, яке сприймається масовою свідомістю, перш за все, як соціальне суспільство, засноване на світоглядній спільності, відсутності антагоністичних протиріч в розподільчих відносинах.

Складна ситуація в Україні вже вимагає втілення нарешті на практиці правильних ідей стосовно соціальної направленості реформ, економіки, бюджету. Стало вже звичним, що представники виконавчої і законодавчої гілок влади роблять гучні заяви про забезпечення соціальної справедливості в Україні, соціальну спрямованість бюджету, підтримку незахищених верств населення. В той же час вітчизняні і закордонні експерти, ЗМІ, виражаючи суспільну думку, критикують владу, з одного боку, за недостатнє фінансування соціальних програм, з іншого, - за популізм і бажання «сподобатись» потенційним виборцям. Соціальне напруження в Україні, викликане порушенням принципів справедливості, захищеності, впевненості громадян в своєму майбутньому досягло межі. Ситуація вимагає негайного вирішення, долучитись до цього процесу повинні всі здорові сили суспільства – політики, науковці, експерти.

Над розробкою теоретичних і методологічних засад досягнення соціальної справедливості давно і плідно працюють вчені розвинених країн (Дж. Роулс, М. Фридмен, Ф. Хайєк, Р. Нозик, Д. Готієр та інші). Нами був проведений порівняльний аналіз їх ключових ідей і зроблено висновок, що в нинішніх умовах найбільш прийнятними є положення теорії Дж. Роулса, які слід ретельно вивчати, адаптувати до українських реалій і впроваджувати в життя після проведення соціального діалогу влади з громадськістю [2].

Як вже зазначалось, успішність соціальних перетворень в країні залежить від стану колективної свідомості громадян, їх готовності вимагати від влади реальних дій, а не обіцянок. Особливо важливим є визначення ставлення студентської молоді до ситуації, що склалася, бачення нею перспектив соціального розвитку країни і свого місця в цьому процесі. Тому ми продовжуємо досліджувати стан колективної свідомості студентів ХНЕУ ім. С. Кузнеця в режимі моніторингу. В дослідженні прийняли участь 25 осіб.

Як виявилось, студенти другого курсу різних спеціальностей, що вивчають соціологію, розуміють різницю між близькими за змістом поняттями «рівність», «справедливість» та «соціальна справедливість», та відмічають, що

зараз соціальна справедливість в Україні порушена, в цьому вони переконуються на кожному кроці, тому часто не бачать для себе перспектив в своїй країні і роблять відповідні висновки.

Розуміючи, що покидаючи країну, вони тільки погіршують ситуацію, студенти зараз вже готові активно включитись в соціальний діалог, співпрацювати з науковцями, експертами, політиками в напрямі пошуку шляхів і методів досягнення позитивних змін.

На питання «Яке поняття рівності Ви обираєте: «рівність за природними ознаками», «рівність можливостей», «рівність результатів?» більшість (65%) обрала варіант «рівність можливостей», який можна вважати найбільш прийнятним.

Відповіді студентів на питання «Чи сумісні поняття «ринок» і «справедливість», чи можна вважати бізнес в Україні моральним?» були очікувано негативними (95%). Тобто мається на увазі, що в наш час всі засуджувані суспільством прояви і наслідки функціонування бізнесу і економіки в цілому залишають слабку надію на швидке утвердження принципу соціальної справедливості.

Заключне питання стосувалось вибору шляху вирішення проблеми соціальної справедливості в Україні («стимулювання економічного зростання в Україні», «збільшення витрат на охорону здоров'я і освіти», «прогресивний податок на багатство», «покращення матеріального положення найбільш незахищених верств населення за рахунок державних ресурсів») більшість (80%) обрала перший варіант, що теж позитивно характеризує молодь, свідчить про достатню зрілість її свідомості, щире бажання змінити ситуацію в країні на краще, не провокувати в подальшому масову втечу громадян за кордон, розуміння того, що «ніхто, крім нас».

Проведене опитування лише підтвердило висновки щодо необхідності використовувати соціальність як критерій розвитку всієї суспільної системи.

Студенти вважають, що досягнення соціальної справедливості сприяє не тільки підвищенню рівня життя малозабезпечених верств населення, але і

консолідації суспільства на основі підвищення довіри до держави, створення реальної бази для усталеного зростання в довгостроковій перспективі.

На наше переконання, дослідження суспільної думки, особливо стану колективної свідомості молоді слід постійно проводити. Це дозволить своєчасно діагностувати «соціальні хвороби» і спільно знаходити шляхи їх подолання. Крім того, доцільним вважаємо надання можливостей студентам самостійно (під керівництвом викладача) проводити в межах навчального процесу локальні дослідження найбільш актуальних проблем сьогодення. Аналіз отриманої інформації, обґрунтування висновків розвивають у студентів здатність до рефлексивного соціологічного мислення, соціологічної уяви і, в кінцевому рахунку, формують соціологічну компетентність. Наявність останньої дає надію, що молоді спеціалісти в майбутньому зможуть не тільки констатувати існування болючих для суспільства проблем, але і знаходити адекватні способи їх подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Герасіна Л. М. Реалізація принципу соціальної справедливості в Україні: соціолого-правовий вимір / Л.М. Герасіна, В.І. Місютіна // Вісник Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого. Зб. наук. праць.- Х.: Право, 2012, №2 (12).- с. 269 - 286.

2. Сасіна Л. О. Забезпечення соціальної справедливості в суспільстві: теоретичний контекст. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей, 1-2 червня 2017р.-Х.:ХНЕУ ім. С.Кузнеця, 2017.- с.408-410.